

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרקים ראשון - שלישי

הלכות קריאת שמע

סוגיה מז: חיוב קריאת שמע מהתורה או מדרבנן?

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה מז: חיוב קריאת שמע מהתורה או מדרבנן?

*

רקע

סוגייתנו עוסקת בדינו של אדם המסופק אם קרא קריאת שמע. סוגיה יסודית זו במצות קריאת שמע מלמדת אותנו אם חיוב קריאת שמע מהתורה או מדרבנן.

מקורות

- א. גמ' כא. "אמר רב יהודה ספק קרא קריאת שמע... שיתפלל אדם כל היום כולו"
 ב. רי"ף יב. יב: "אמר רב יהודה אמר שמואל... דקי"ל ק"ש דאורייתא"
 תלמידי רבינו יונה ד"ה גמ'
 תוס' ד"ה ההוא; תוס' סוטה לב: ד"ה ורבי; תוס' מנחות מג: ד"ה ואיזו
 ג. רמב"ם הל' קריאת שמע פ"א ה"א
 ד. שו"ע סי' סז, ומשנה ברורה סק"ב

הסבר הסוגיה

אמר רב יהודה: ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא - אינו חוזר וקורא. ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר - חוזר ואומר אמת ויציב. מאי טעמא? קריאת שמע דרבנן, אמת ויציב דאורייתא. [דף כא.]

נחלקו האמוראים אם חובת קריאת שמע מהתורה או מדרבנן. רב יהודה סובר שקריאת שמע דרבנן, ולכן בספק אינו חוזר וקורא, ר' אלעזר סובר שבספק חוזר וקורא קריאת שמע, ומשמע שלדעתו חיוב קריאת שמע מהתורה.

נחלקו הראשונים בהסבר שיטת רב יהודה. מתוס' [ד"ה ההוא] משמע, שהם מפרשים את דברי רב יהודה כמשמעם, וחיוב קריאת שמע מדרבנן. באומרה "בשכבך ובקומך" לא צייתה התורה מצוה מיוחדת, אלא צייתה ציווי כללי לעסוק בדברי תורה [כך מפורש גם ברא"ה סוד"ה אמר רב יהודה]. תלמידי רבינו יונה [יב: ד"ה גמ'] חולקים, ולדעתם גם רב יהודה מודה שיש חיוב דאורייתא לקרוא פרשה בתורה "בשכבך ובקומך". הוא חולק רק בזהות הפרשה, לדעת ר' אלעזר התורה צייתה לקרוא פרשת שמע, ולדעת רב יהודה התורה צייתה על קריאת פרשה כלשהי, וחכמים הורו לקרוא דווקא פרשת שמע.

כפי שראינו לעיל [עמ' 7], לפי פירושם של תלמידי רבינו יונה רב יהודה ור' אלעזר נחלקו במהות חיוב מצות קריאת שמע. לדעת ר' אלעזר ניתן להבין שיסוד מצות קריאת שמע הוא קבלת עול מלכות שמים, ולדעת רב יהודה יסוד המצוה מהתורה הוא קריאת פרשה בתורה, וחיוב קבלת עול מלכות שמים הוא רק מדרבנן.

נחלקו הראשונים גם בפסק ההלכה. הרי"ף [יב:], הרמב"ם [ספר המצוות עשה י, הל' קריאת שמע פ"א ה"א] ורוב הראשונים פוסקים, שקריאת שמע מהתורה. מתוס' [מנחות מג: ד"ה ואיזו, סוטה לב: ד"ה ורבי] משמע, שהם פוסקים שקריאת שמע מדרבנן¹. הרא"ש סותר עצמו, בפסקיו [פ"ג סי' טו] הוא פוסק שקריאת שמע דאורייתא, ובתשובה [כלל ד סי' כא] הוא כותב שקריאת שמע דרבנן. מצוה ליישב את הסתירה, אך כנראה הדעה בפוסקים היא הדעה העיקרית, שהרי הטור [סי' טז] פוסק זאת להלכה, ואינו מזכיר שאביו חלק על כך בתשובותיו.

סיכום

נחלקו האמוראים אם קריאת שמע דאורייתא או דרבנן, ונחלקו הראשונים בפסק ההלכה. רוב הראשונים פוסקים שקריאת שמע דאורייתא, מתוס' משמע שהם פוסקים שקריאת שמע דרבנן.

הלכה

השו"ע [סי' טז] פוסק שאם יש ספק אם קרא קריאת שמע, חוזר וקורא, ומפרש המשנה ברורה [סק"ב] שחוזר וקורא מפני שחיוב קריאת שמע מהתורה, וספקא דאורייתא לחומרא.

¹ פסק התוס' מבוסס על גרסה בריש העמוד: "קריאת שמע דרבנן היא, אלא קריאת שמע אית בה מלכות שמים וברכת המזון דאורייתא" [הגוסה מובאת גם ברש"י ד"ה דלית בה]. על פי גרסה זו לפי הסתמא דגמרא קריאת שמע דרבנן.